

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” DIN CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOZOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”
ANUL III

REZUMAT

TITLU : ISTORICUL PROTOPOPIATULUI ORTODOX DIN
SIGHIȘOARA ÎN SEC. AL XIX -LEA

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC :
ACAD. PROF.UNIV. DR.
NICOLAE EDROIU

DOCTORAND :
MUNTEAN V.
VASILE – SILVIU

2010

Istoricul Protopopiatului Ortodox Român Sighișoara în secolul al XIX- lea

I. Cadrul geografico – istoric (până în sec. al XIII-lea)

Orașul Sighișoara este așezat în partea centrală a României, în Podișul Transilvaniei, poziționat în culoarul râului Târnava Mare, într-o zonă cu dealuri împădurite ce ating nivele de 600 – 700 metri altitudine¹. Localitățile cele mai importante sunt situate la 300 – 400 metri altitudine, de-a lungul văii Târnavei.

Creștinismul a pătruns în Dacia și a fost acceptat de o parte din populație, a cărei număr însă e greu de estimat. În mai multe orașe din Dacia superioară (Transilvania), după retragerea armatei și a administrației romane, localnicii au continuat să-și ducă viața lor obișnuită în secolele III – IV. O parte dintre ei au fost creștinați și de la ei provin o serie de vase, inele, lămpi de lut ce au fost descoperite ².

Amintim și faptul că, din secolul al IV –lea datează donariul de bronz descoperit la Biertan (jud. Sibiu) în anul 1775. El este compus dintr-o tăbliță votivă și un disc cu monograma lui Hristos, adică XP. În apropiere au fost descoperite mai multe cimitire de inhumație, unele dintre ele aparținând unor creștini. Astfel, la Bratei, în „cimitirul nr. 3”, au fost scoase la lumina zilei 300 de morminte atribuite populației gepide din secolele VI –VII. Gepizii erau creștini arieni, iar mormintele lor au primit o orientare pe axa vest – est ³. Tot în Bratei, „cimitirul nr.2”, conține 34 de morminte de inhumație, pe lângă cele 210 de incinerare. Mormintele de inhumație sunt orientate pe axa vest - est. E. Zaharia, în urma unor săpături, a emis părerea că aici au fost îngropați membrii unei populații vechi românești din Transilvania ⁴.

În apropiere de Sighișoara, cam la 3,5 kilometri înspre vest, în locul numit Potmoale s-a descoperit o bazilică paleocreștină. După retragerea administrației romane, în castrum-ul existent aici s-a așezat populația civilă, locuind aici și pe parcursul secolului al IV –lea ⁵. S-au mai descoperit la Sighișoara în locul denumit Dealul Viilor, situat în cătunul Viilor, o serie de cruci ștampilate sau incizate pe vase de provizii datând din secolele IV-VI ⁶. De asemenea, la Dealul

¹ T. Morariu, *Podișul Târnavelor. Caracterizare și raionare fizico-geografică*, în “Studia Universitatis Babeș-Bolyai” (Geologie), Cluj-Napoca, 1962, p. 7-21.

² E. Chirilă, N. Gudea, *Economie, populație și societate în Dacia intercarpatică în timpul primului secol după abandonarea Provinciei (275 – 380)*, în “Acta Musei Porolissensis. Anuarul Muzeului județean de istorie Sălaj”, Zalău, V, 1982, p. 130.

³ *Enciclopedia de arheologie și istorie veche a României*, I, București, 1994, p.204.

⁴ E. Zaharia, *Populația românească din Transilvania în sec. VII-VIII. Cimitirul nr. 2 de la Bratei*, București, 1977, Apud G. Baltag, *Sighișoara înainte....*, p. 177.

⁵ Gheorghe Diaconu, *Über die Fibeln mit umgeschlagenem Fussin Dazien*, Dacia. Revue d'Archéologie et d'Histoire ancienne. București, XV, 1971, p.263, Apud Gh. Baltag, *Sighișoara înainte....*,p. 142.

⁶ Gheorghe Baltag, *Sighișoara înainte....*,p. 265.

Viilor s-a descoperit un cimitir de inhumație. Acesta a fost denumit „cimitirul nr.3” și cuprinde 41 de morminte ce au fost datate ca făcând parte din secolele al IV –lea și respecti al VI – VII-lea ⁷. În alte locuri au fost descoperite cimitire de inhumației, de exemplu cum ar fi la Bendorf (pe valea Stejăreni) ⁸ și la Herțeș (cartierul Plopilor) ⁹.

Toate aceste descoperiri vin să confirme faptul că religia creștină a pătruns în rândul populației ce ocupa actualul oraș Sighișoara și împrejurimile lui. Deși creștinismul a fost acceptat doar de o parte a populației, pentru ca el să continue să fie practicat și să fie transmis mai departe era nevoie de preoți și de episcopi, care formează structura de bază a oricărei organizări bisericești.

Pe întreg cuprinsul Transilvaniei au fost descoperite numeroase așezări ce datează din perioada secolelor VIII – X și care au fost identificate pe teritoriul locuit de români, multe dintre ele fiind fortificate ¹⁰. În zona Bălgrad – Alba Iulia a existat un voievodat ¹¹, care a devenit un centru important pentru așezările din zona Mureșului Mijlociu. De asemenea, la izvoarele Târnavelor au fost descoperite 10 așezări, ce constituiau pentru acea vreme o aglomerare demografică, ele având și o structură teritorial - politică¹². Istoricul bisericesc Mircea Păcurariu este de părere că această formațiune politică își avea centrul (în sensul că aparținea) la Alba Iulia ¹³.

Ungurii în incursiunile lor în Transilvania întâlnesc formațiuni politice cum a fost spre exemplu ducatul lui Menumorut, care avea legături și primea asistență din partea imperiului bizantin ¹⁴. Cronicarii unguri mai amintesc și alte formațiuni politice cum ar fi ducatul lui Glad ¹⁵, ducatul lui Gelu, numit „*quidam Blacus*” („un anumit român”) și „*dux Blachorum*” („ducele românilor”) ¹⁶. Conform cronicarului ungar pământul era locuit și lucrat de români și slavi (Blasii et Slavi) ¹⁷.

Colonizarea populației germane a început în Transilvania în secolul al XII –lea în timpul regelui Geza al II –lea (1141-1161). Ei proveneau din diferite teritorii ale Germaniei, cei mai mulți fiind din Flandra, zona Rinului și Saxonia ¹⁸. Sașii au înlocuit pe secui, care s-au deplasat mai departe, în zona graniței care ajungea la Carpații Occidentali. După ce secuii au eliberat

⁷ *Ibidem*, p. 155.

⁸ K. Horedt, *Untersuchungen zur frühgeschichte Siebenbürgens*, București, nr. 35, p. 93.

⁹ I. H. Câmpeanu, A. Mureșan, *Un mormânt din sec. al VI –lea la Sighișoara*, în “MARISIA”, VIII, Târgul-Mureș, 1978, nr.15, p. 292.

¹⁰ Nicolae Edroiu, *Procesul de constituire a formațiunilor statale pe teritoriul României (secolele VIII-XI)*, Cluj-Napoca, 1999, p. 66.

¹¹ Ștefan Pascu, *Voievodatul românesc al Albei*, în “Magazin Istoric”, XV, 1981, nr. 9, p. 14-18.

¹² Z. Szekely, în “*Materiale și Cercetări Arheologice*”, VI, p. 523; VIII, p. 25; IX, p. 257, *Apud* N. Edroiu, *op.cit.*, p. 68.

¹³ Pr.Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Chișinău, 1993, p. 80.

¹⁴ *Gesta Hungarorum*, în “*Scriptores Rerum Hungaricum*”, I, Budapest, 1937, cap. XX; Anonymus, *Faptele ungarilor (Gesta Hungarorum)*, în G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, I, București, 1934; Anonymus, *Gesta Hungarorum (“Faptele ungarilor”)*, București, 1996.

¹⁵ Anonymus, *Gesta Hungarorum*, cap.XI.

¹⁶ Anonymus, loc.cit.

¹⁷ *Ibidem*, loc.cit.

¹⁸ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I, Cluj, 1971, p.115-120.

pământurile, populația germană a găsit aici pe vechii locuitori, pe blachi (români) și pecenegi. Sașii au venit în Transilvania în vremea regelui Andrei al II –lea, care în anul 1224 a emis *Diploma Andreiană*, în care sunt cuprinse condițiile și privilegiile de care se vor bucura coloniștii ¹⁹. În această diplomă se spune: „În afară de cele de mai sus le-am dat pădurea blachilor și pecenegilor dimpreună cu apele, ca să le folosească dimpreună cu susnumiții blachi și pecenegi” ²⁰.

Așezarea sașilor în zona Sighișoara a început după anul 1200 și s-a desfășurat în trei etape ce au cuprins satele Saschiz, Rodeș, Bunești, Archita, Beia, apoi Sighișoara, Șaeș, Apold, Daia, Brădeni, Netuș, iar în cele din urmă Daneș, Laslea, Seleuș, Prod, Hoghilag ²¹.

Prima mențiune documentară a orașului Sighișoara este făcută într-o indulgență a papei Bonifaciu al VIII –lea (1295-1303), din anul 1298, legată de biserica mănăstirii călugărilor dominicani, în care se precizează localitatea „*Schespurch*” ²². În anul 1337 Sighișoara ajunge capitala Scaunului denumit „*Sedes de Segusvar*” ²³.

Sașii au obținut numeroase privilegii și statute ²⁴ care au generat dezvoltarea orașelor lor. Astfel, aveau o mare autonomie politică și administrativă, erau scutiți de anumite obligații fiscale, își alegeau singuri dregătorii, juzii, jurații și organizau târguri. Nu erau sub jurisdicția comitatului. Aveau ziduri de apărare, gârzi de păză, aveau școli și biblioteci²⁵. În aceste orașe, nobililor nu li se dădea voie să se așeze, acest lucru fiind stabilit prin statute ²⁶. Orașele „libere regale” (*civitates*) au dat naștere unui mediu social propice dezvoltării, unde au avut loc întâlniri, comunicări și influențări reciproce între sași, maghiari și români.

Sighișoara a jucat un rol important în Transilvania, începând cu secolul al XII-lea, când se număra între localitățile denumite *civitas*²⁷. Fiind amplasată într-un punct comercial important a

¹⁹ Gheorghe Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara*, București, 2000, p. 228.

²⁰ *Diploma Andreiană* se găsește publicată în traducere română: Timotei Cipariu, *Diploma Andreiana dein a. 1224*, în „*Archivul pentru filologia și istoria*”, Blasiu XVIII (1868), p. 351-354; Thomas Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, 1992, p. 144-146; Felix Sutschek, *Statutele municipale ale sașilor din Transilvania*, Stuttgart, 1997, p. 229-302; Monica Vlaicu, *Universitas Saxorum*, în „*Convergențe transilvane*”, 8, Sibiu, 2000, p. 27-29.

²⁰ Thomas Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, 1981, p. 206-208.

²¹ Thomas Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, 1981, p. 206-208.

²² Vasile Drăguț, *Cetatea Sighișoara*, București, 1968, p. 9; Gernot Nussbächer, *Din cronici și hrisoave. Contribuții la istoria Transilvaniei*, București, 1987, p. 37.

²³ Gheorghe Baltag, *Sighișoara. Schässburg. Segesvár*, Cluj-Napoca, 2004, p. 40.

²⁴ V. Felix Sutschek, *Statutele municipale ale sașilor din Transilvania*, Stuttgart, 1997; v. Statutele întocmite de reprezentanții celor Șapte Scaune și ale meșteșugarilor sub conducerea episcopului Goblinus și a castelanului Ioan pentru breslele din Sibiu, Sighișoara, Sebeș și Orăștie, date în 9 noiembrie 1376, la Sibiu, aflate în Arhivele Naționale Sibiu, Colecția de documente medievale, U. I, nr.34, *Apud Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt*, Zweiter Band, hora Verlag Hermannstadt, Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Heidelberg, 2003, quellen 12, p. 64-70 (*Documente privind istoria orașului Sibiu*, vol. doi, Edit. hora Sibiu, Societatea de Studii Transilvane, Heidelberg, 2003); Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I.2, nr. 182, București, 1876, p. 232-235.

²⁵ Acad. Ștefan Ștefănescu, *Economie și societate*, în *Istoria Românilor*, vol. IV, București, 2001, p. 78.

²⁶ *Ibidem*, p. 79.

²⁷ Mircea Rusu, *Castrum, urbs, civitas (Cetăți și “orașe” transilvănene din sec.IX-XIII)*, în “*Acta Musei Napocensis*” (Cluj-Napoca), VIII, 1971, p.197-203.

atras numeroși meșteri, lucru ce a făcut să crească în importanță. Pe plan European, se poate observa, în perioada Evului Mediu, că dezvoltarea unui oraș este generată de comerț și industrie²⁸. Despre orașul Sighișoara putem vorbi deabia din momentul colonizării sașilor (sec. al XII-lea), care au primit o serie de privilegii, care au generat dezvoltarea orașelor „libere regale”. Este și cazul burg-ului Sighișoara, care s-a dezvoltat datorită rolului pe care îl avea de centru administrativ pentru scaunul săsesc.

Scaunul de Sighișoara, în sec. al XVII-lea, avea reședința „*oraș liber regesc*” deoarece se afla pe „*Fundus Regius*”, unde locuiau mulți oameni liberi. De Sighișoara aparțineau 16 localități (un oraș, un târg și 14 sate) agro-pastorale situate în zona de pădure denumită „*under dem Wald*”²⁹.

Din cel mai vechi recensământ realizat în burgul medieval, ce datează din anul 1488, rezultă faptul că erau 600 de gospodări, 20 de jeleri, 3 funcționari publici, 2 morari, 9 săraci și 4 ciurdari³⁰. Dacă s-ar face o estimare, considerând că fiecare gospodărie ar avea un număr de 4-5 membri ar reieși o populație cuprinsă între 2.500-3.000 de locuitori. Numărul persoanelor din familiile jelerilor ar fi între 80 și 100.

În anul 1671 în urma unui alt recensământ s-a constatat că erau 103 familii de jeleri,³¹ ce ar fi însemnat aproximativ 412-512 persoane.

În 30 aprilie 1676 a avut loc marele incendiu ce a distrus trei sferturi din întregul oraș. Din bilanțul făcut în urma incendiului aflăm că au ars 120 de curți de maieri din Cornești³², precum și mai multe șuri de sub Steilau (Podei)³³. Din acest bilanț aflăm că 120 de gospodări ale românilor au fost mistuite de flăcări. La acea dată românii aveau mult mai multe gospodării în acea zonă deoarece aflăm că acestea se întindeau până sub Podei, unde au fost distruse de foc mai multe șuri.

În anul 1700 a avut loc un alt recensământ, în care s-a constatat că erau 5.579 locuitori, dintre care 5.052 (90,56%) sași, 396 (7,1%) români, 114 (2,04%) unguri și 17 (0,3%) alți³⁴.

La recensământul din anii 1784-1787, efectuat în timpul lui Iosif al II-lea (1780-1790), scaunul Sighișoara înregistra o populație de 24.615 locuitori.³⁵

II. Organizarea bisericească ortodoxă din Sighișoara (sec. XIV-XVII)

²⁸ Henri Pirenne, *Orașele evului mediu*, Cluj-Napoca, 2000, p. 87.

²⁹ Gheorghe Baltag, *Sighișoara, ...*, Cluj-Napoca, 2004, p. 80.

³⁰ Gernot Nussbächer, *Din cronici...*, p. 37.

³¹ Gheorghe Baltag, *Sighișoara...*, Cluj-Napoca, 2004, p. 138.

³² *Ibidem*, p. 107.

³³ R. Schuller, *op. cit.*, p. 42-44, Apud *Ibidem*, p. 106.

³⁴ Ernst J. Graef, *Die Bevölkerung Schässburg. Bild einer siebenbürgischen Stadt*, Rautenberg Verlag, 1998, p. 61.

³⁵ Toader Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800)*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p. 23.

În Evul Mediu, când vorbim despre organizarea bisericească a ortodocșilor trebuie să avem în vedere faptul că episcopii stăteau pe lângă conducătorii politici. Este vorba despre modelul bizantin ³⁶, de *simfonia* dintre autoritatea politică și cea religioasă. În Bizanț exista o colaborare foarte apropiată între împărat și patriarh, ei reprezentând Imperiul și Biserica. Colaborarea aceasta își are baza în Sf. Scriptură în cuvintele „*Dați-i dar Cezarului cele ce sunt ale Cezarului, și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu!*” (Matei 22, 21) ³⁷. Este vorba de dorința de a realiza o armonie între lumea spirituală și stăpânirea politică, însă este mult mai mult decât ceea ce se încearcă a se explica prin termenul de cezaropapism ³⁸. Cezaropapismul presupune o concurență așa cum a existat în Evul Mediu între papalitate și regalitate. Pe când în modelul bizantin, Statul și Biserica, nu concurează. Desigur au existat în istorie și excepții, momente când *simfonia* a fost alterară de tensiuni provocate de cei care au depășit limitele puterii lor.

Conducătorii românilor, voievozii sau ducii, au avut în cetatea lor câte un episcop. Acest vlădică îndruma viața religioasă, hirotonea preoți, sfințea biserici etc.

În voievodatele române relația Stat – Biserică, a fost asemenea celei din Imperiul Bizantin, în primul rând datorită jurisdicției Patriarhiei din Constantinopol ³⁹. Acest model a funcționat în relația dintre Biserică și Stat o perioadă lungă de timp chiar și după obținerea autocefaliilor ⁴⁰.

În secolul al XIII –lea, în teritoriile extracarpatiche avem consemnată existența unor „pseudo” episcopi în scrisoarea papei Grigorie IX, din 14 noiembrie 1234, adresată principelui Bela. Aflăm din aceasta că valahi (*walahi*) primeau tainele bisericii de la falși (*pseudo*) episcopi, ce țineau de ritul grecilor (*Graecorum ritum*), adică ortodox ⁴¹. Nemulțumirea papei de la Roma consta în faptul că „*unii din regatul Ungariei, unguri ca și germani și alți catolici, cari vin la dâșii ca să rămâie statornic și alcătuiesc unul și același popor cu românii*” ⁴². Existența acestor episcopi, presupune o anumită organizare bisericească, din structura căreia făceau parte și preoții care se îngrijeau de viața religioasă a credincioșilor.

³⁶ Radu Preda, *Biserica în Stat*, f.l., 1999, p. 114-125.

³⁷ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, București, 1990.

³⁸ Hans-Georg Beck, *Das byzantinische Jahrtausend*, München, 1994, p. 33-108.

³⁹ N. Bănescu, *Din Istoria Imperiului Bizantin. Perioada protobizantină. Constantin cel Mare*, în “MO”, 1969, nr. 7-8, 1971, nr. 3-4, 5-6, 1970, nr. 1-2; Milan Șesan, *Bizanțul și România*, în “MA”, 1971, nr. 9-10; în “TR”, 1971, nr. 39-40; Antonie Plămădeală, Mitropolit, *Bizanț – Constantinopol – Istanbul în istorie și astăzi*, în “BOR”, 1974, nr. 9-10; Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începutul culturii medievale românești*, în “BOR”, 1976, nr. 3-4.

⁴⁰ Liviu Stan, *Despre autocefalie*, în “O”, 1956, nr. 3; *Autocefalia și autonomia în Ortodoxie*, în “MO”, 1961, nr. 5-6; M. Ciucur, *Autonomie și auticefalie în Biserica Ortodoxă Română*, în “MMS”, 1974, nr. 3-4.

⁴¹ Academia R.S.R., *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească vol. I (1247-1500)*, București, 1966; Eudoxiu Hurmuzachi, N. Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I, 1, București, 1887.

⁴² Werner Zimmermann, *Urkundenbuch*, I, p. 60-61, Apud N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, București, 1901-1916 XIII. p. 22.

Înainte de anul 1300, în Ardeal și Moldova au existat vlădici –egumeni ⁴³, pe care Nicolae Iorga îi descrie ca „*stând prin locuri ferite, în schituri de lemn, unde-i căuta evlavia oamenilor*” ⁴⁴. Acești episcopi au continuat să hirotonească preoți și și-au dus mai departe misiunea lor, fără însă să ni se păstreze de la ei date concrete despre modul de funcționare al episcopiiilor pe care le conduceau. Știim doar că erau în permanentă mișcare prin țară hirotonind candidați la preoție și împărțind antimise ⁴⁵ slavone sau grecești ⁴⁶.

O altă dovadă a existenței ierarhiei în secolele XIII – XIV sunt scrisorile papale către regii Ungariei, în care sunt pomeniți episcopii, preoții și călugării, împotriva cărora se cere luarea unor măsuri de asuprire. Astfel, de scrisori papale au primit în secolul al XIV –lea, Ludovic cel Mare (1342-1382) și Sigismund de Luxemburg (1387-1437).

Prima menționare a unui episcop român din teritoriile intracarpatiche în secolul al XIV –lea este într-o inscripție descoperită în anul 1978 în biserica mănăstiri din Râmeț (jud. Alba). Monica Breazu este de părere că sensul inscripției este următorul: „*Am scris eu preapăcătosul rob al lui Dumnezeu Mihul, adică zugravul de la Crișul Alb, în încuviințarea arhiepiscopului Ghelasie în zilele regelui Ludovic în anul 6885 (1377) luna iulie 2*” ⁴⁷.

Această descoperire istorică a venit să confirme o tradiție locală în care s-a păstrat cinstirea unui călugăr evlavios cu același nume și denumirea „Fântâna Vlădichii”, a unui anumit izvor aflat la câțiva kilometri, unde egumenul **Ghelasie** a fost autorul unei minuni ⁴⁸. Această descoperire este importantă pentru înțelegerea organizării bisericești a românilor ortodocși. Mircea Păcurariu vede în episcopul Ghelasie un urmaș al „*ierarhilor prezumtivi*” de la Dăbâca și Alba Iulia din secolul al XIII –lea ⁴⁹. Se poate trage concluzia cu ușurință că românii din Transilvania au avut o organizare biseircească identică cu cea a românilor din Țara Românească și Moldova, având episcopii și o mitropolie (arhiepiscopie).

Un alt episcop din Transilvania despre care avem știri este exarhul ⁵⁰ patriarhal de la mănăstirea Sf. Mihail din Peri (Maramureș). În 1391 aflăm informația despre această mănăstire că a fost ridicată la rangul de stavropighie ⁵¹. Nicolae Iorga este de părere că înainte de această dată egumenul așezământului ortodox îndeplinea și funcția de vlădic ⁵². La cererea nobilului Băliță (sau

⁴³ Egumenul este conducătorul unei mănăstiri; stareț.

⁴⁴ N. Iorga, *op. cit.*, p. 22.

⁴⁵ Pânză ce conține moaște de sfinți , pe care este gravată scena punerii în mormânt a Domnului nostru Iisus Hristos. Aceasta se așează pe Sf. Masă, iar în timpul Sf. Liturghii se deschide pentru a se așeza vasele ce conțin pâinea și vinul, care se vor preface, în timpul Sf. Euharisti, în Trupul și Sângele Domnului.

⁴⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 105.

⁴⁷ Monica Breazu, *Studiu epigraphic*, în “Repertoriul picturilor murale din România”, București, 1985, p. 49-50.

⁴⁸ Episc. Andrei Andreicuț, *Sfântul Ghelasie de la Râmeț*, Tesalonic, 1992, p. 10-12.

⁴⁹ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 117.

⁵⁰ Locțiitor sau reprezentant patriarhal pentru preoți și credincioși.

⁵¹ Mănăstire ce depinde direct de patriarhie.

⁵² N. Ioarga, *Studii...*, XII, p. XXXVIII.

Balc), un nepot al lui Dragoș, primul voievod moldovean, este investit fostul egumen Pahomie ca exarh asupra Sălagiului, Arvei, Ugocei, Beregului (în Maramureș), Ciceului și Ungurașului (în Ardeal)⁵³.

Tot în secolul al XIV –lea episcopii de la Vad au fost în legătură canonică cu mitropoliții din Moldova, până în timpul lui Petru Rareș (fiul lui Ștefan cel Mare). Începând cu secolul al XV-lea și continuând cu secolele al XVI- lea și al XVII- lea situația ierarhiei s-a îmbunătățit și este cunoscută de aceia nu o să insistăm pe această problemă. În această perioadă preoții din împrejurimile Sighișoarei au stat în legătură canonică cu episcopii de la Alba Iulia și Râmneț.

După o lungă perioadă, în care religia ortodoxă a fost tolerată, nefiind recunoscută de către stat, începând cu sec. al XVII- lea, situația religioasă se va schimba în Transilvania, datorită faptului că a intrat în componența Imperiului Habsburgic. Biserica Catolică a fost favorizată din punct de vedere politic și material, fiind susținută de către armată pentru a-și realiza scopul, și anume atragerea românilor la catolicism, care trebuiau de fapt să fie un sprijin politic al habsburgilor împotriva celor Trei Națiuni privilegiate⁵⁴.

După lungi negocieri cu cardinalul Leopold Kollonich, primat al Ungariei, mitropolitul Atanasie Anghel (1698-1713) acceptă unirea religioasă și semnează „manifestul de unire”, în 7 octombrie 1698, împreună cu 38 de protopopi⁵⁵. În schimbul acceptării celor patru puncte „florentine”⁵⁶ de către ortodocși împăratul Leopold I a dat două Diplome, în 1699 și 1701, acordând preoților uniți aceleași drepturi și privilegii ca și clerul romano-catolic⁵⁷.

Unirea clerului ortodox cu Biserica Romei, în anii 1697-1701, nu a avut rezultatul scontat, pentru că ea nu s-a realizat la nivelul întregii populații și în toate regiunile⁵⁸. Este și cazul zonei Sighișoara unde numărul greco – catolicilor a fost foarte redus.

⁵³ Petru Maior, *Istoria Bisericii românilor atât a cestor dincoace, precum și a celor dincolo de Dunăre*, Buda, 1813, p. 14.

⁵⁴ Keith Hitchins, *Mit și realitate în istoriografia românească*, Edit. Enciclopedică, București, 1997, p. 12.

⁵⁵ Pr.Prof.Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, ed. a II-a, Edit. IBMBOR, București, 1994, p. 289-306. Petru Maior, *Istoria Bisericii românilor atât a cestor dincoace cât și a celor dincolo de Dunăre*, Buda, 1813. George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu, 1889. Pr. Prof. Dr. Ioan Crișan, *Beiträ zur Geschichte der Kirchlichen Union der Rumänen in Siebenbürgen under Leopold I*, (Teză de Doctorat), Sibiu, 1882. Pr. Prof. Dr. Ioan Lupșa, *Biserica ortodoxă din Transilvania și unirea religioasă din veacul al XVIII-lea*, (Teză de Doctorat), Budapesta, 1904. Pr. Prof. Dr. Ștefan Lupșa, *Știri și documente despre Biserica Ortodoxă Română din Ardeal după 1761*, culese din Arhiva Consiliului de Stat și a Cabinetului imperial din Viena, Sibiu, 1945. Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania și unirea cu Biserica Romei*, Cluj-Napoca, 1990.

⁵⁶ Au fost formulate la Sinodul de la Florența din 1439 și se referă la : a) Papa este capul întregii biserici; b) Sfânta Împărtășanie se poate face și cu pâine nedospită (azimă); c) Duhul Sfânt purcede de la Tatăl și de la Fiul (Filioque); d) Existența purgatorului ca loc curățitor între rai și iad.

⁵⁷ Pr.Prof.Dr. Ioan Lupșa, *Istoria Bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918. Idem, *Istoria unirii românilor*, București, 1937. Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloaie, *Uniatismul din Transilvania, încercare de dezmembrare a poporului roman*, București, 1973.

⁵⁸ Pr. Ștefan Meteș, *Românii din Țara Bârsei, a Făgărașului și Trei Scaune-Secuime și unirea cu Roma*, în “MA”, an. VIII, 1963, nr. 1-3, p. 109-130. Arhiep.Dr. Florea Lucian, *Ortodocșii din Brașov în luptă cu uniația în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în “GB”, an. XCII, 1975, nr. 9-10, p. 1114-1123.

Iosif II (1780-1790) a dat în 22 martie 1781 *Edictul de concivilitate*, prin care era suspendat dreptul exclusiv al sașilor de a deține proprietăți pe *Fundus Regius*, dându-se posibilitatea maghiarilor, secuilor dar și românilor de a cumpăra imobile și terenuri. Români doreau să devină cetățeni ai orașelor transilvănene, să învețe meserii și să ocupe diferite funcții. Toate aceste intenții le-au fost obstrucționate cu bună știință de către patriciatul săsesc care deținea pârghiile economice și puterea politică. Etnicii sași, prin diferite metode, au făcut din aplicarea acestui edict un lucru foarte dificil de transpus în practică. Egalitatea cu românii era pentru ei un lucru inacceptabil⁵⁹. Mai ales după reorganizarea administrativă (1795-1804) efectuată de Curtea de la Viena, situația țăranilor de pe pământul Crăiesc s-a îmbunătățit prin creșterea gradului de libertate, ce s-a reflectat în prosperitate economică⁶⁰, însă ei întâmpină în continuare opoziție la accesarea în anumite funcții.

În secolul al XIX-lea românii din Transilvania nu și-au pierdut speranțele în legătură cu îmbunătățirea vieții lor sociale și a implicării lor politice. Chiar dacă Răscoala lui Horia⁶¹ (1784) a avut un final tragic, acest fapt nu i-a speriat pe români, ci a constituit un îndemn în a-și urmări idealurile. În plan bisericesc, un pas înainte l-a constituit reluarea numirilor de ierarhi români după ce un timp îndelungat a funcționat o ierarhie sârbească.⁶² A fost un moment important pentru Biserica Ortodoxă din Transilvania.

În cercetarea noastră am constatat că lipsa preoților sighișoreni și a unei biserici în secolele XIV – XVII-lea s-a datorat faptului că nu era permisă cumpărarea de terenuri și imobile de către români în scaunul săsesc. Când a fost posibil, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, s-a ridicat și biserica.

Viața bisericească s-a dezvoltat în parohiile din satele din apropierea Sighișoarei, mai puțin în burgul medieval. Deși, exista o comunitate ortodoxă numeroasă în Sighișoara, nu a fost posibilă ridicarea unei biserici și nici numirea unor preoți, datorită regulilor stricte impuse de către sași. Preoții ce veneau să țină slujbe erau, în special, din satele Daneș și Șapartoc. Mult mai târziu, în secolul al XIX-lea, va fi numit și un protopop.

⁵⁹ Angelika Schaser, *Reformele iozefine în Transilvania și urmările lor în viața socială*, Edit. Hora, Sibiu, 2000, p. 77.

⁶⁰ Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790-1848*, București, 1986, p. 60.

⁶¹ Nicolae Edroiu, *Răscoala lui Horia (1784)*, 1978. Ladislau Gyémánt, *op. cit.* David Prodan, *Răscoala lui Horia*, vol. I-II, București, 1979.

⁶² Mitrop. Andrei Șaguna, *Istoria Bisericii Ortodoxe răsăritene universale, de la întemeierea ei până în zilele noastre*, 2 vol. Sibiu, 1860. Episc. Andrei Șaguna, *Prememorie despre dreptul istoric al autonomiei bisericești-naționale a românilor de religie răsăriteană*, Sibiu, 1849. Idem, *Adus la "Prememorie despre dreptul..."*, Sibiu, 1850. Idem, *Memorial, prin care se lămurește cererea românilor de religie răsăriteană din Austria pentru restaurarea Mitropoliei lor din punct de vedere al sfințelor canoane*, Viena, 1851 și Sibiu, 1860. Nicolae Bocșan, *Separarea ierarhică a bisericii ortodoxe române de biserica ortodoxă sârbă. 1864-1866*, în "Revista Istorică", București, 1996, nr. 3-4, p. 155-174. Simion Retegan, *Transilvania în anii liberalismului habsburgic (1860-1867)*, în "Istoria Românilor. Constituirea României Moderne (1821-1878)", vol. VII, tom. I, coord. Acad. Dan Berindei, București 2003, p. 723-747. Teodor V. Păcățian, *Cartea de Aur sau luptele politice naționale a românilor de sub coroana ungară*, 8 vol., Sibiu, 1904-1915.

III. Protopopiatul Ortodox din Sighișoara (sec. al XIX -lea)

În problema înființării Protopopiatului Ortodox Sighișoara a trebuit să lămurim situația preoților “nămesnici”, care au fost desemnați primii protopopi ai Sighișoarei sugerându-se că scaunul protopopesc ar fi funcționat în satul Daneș începând cu 1787. Zaharia Boiu sn., în manuscrisul său „*Cronică a Bisericii din Sighișoara*” (1887) spune că primul preot ortodox român din Sighișoara a fost Ștefan Bălaș, originar din Săcele (Brașov), care într-o Conscripție din anul 1805 apare trecut ca protopop. În anul 2005, într-o lucrare nepublicată, Gheorghe Drăgan emite părerea că primul protopop a fost Ștefan Mundran.⁶³ Acesta din urmă ar fi fost protopop între anii 1787-1794, conform *Șemantismului* din anul 1787.⁶⁴ În Sighișoara a existat o comunitate ortodoxă numeroasă, însă din cauză că nu aveau preot și biserică, credincioșii depindeau spiritual de preoții din satele învecinate cum sunt Daneș sau Șapartoc. Cel de-al doilea preot desemnat ca protopop a fost Teodor Delbea ce a condus protopopiatul între anii 1796-1804. Acesta apare în anul 1800 cu reședința în satul Daneș, pentru ca în anul 1804 să reapară la Sighișoara. Acești preoți purtau titlul de *nămesnic*.

Titlul de *nămesnic*⁶⁵, citat mai sus, desemnează de fapt pe locțiitorul sau reprezentatul ierarhului locului. Termenul vine din slavona veche de la cuvântul *naměstnikŭ*, ce se întâlnește sub forma de *namésnic* și *naméstnic*, uneori în scris și are înțelesul de succesor într-o funcție. Pentru perioada la care ne referim, termenul avea sensul de locțiitor sau reprezentant al cuiva într-o funcție însemnată din mediul laic sau bisericesc⁶⁶.

O altă constatare pe care am făcut-o a fost aceea că titulatura de *nămesnic* a fost folosită în acte până la sfârșitul sec. al XVII-lea, iar odată cu începutul veacului al XVIII-lea a început să se întrebuințeze cea de *administrator protopopesc*. Această treaptă ierarhică, administratorul protopopesc, este mai mică decât protopopul. Zaharia Boiu a fost la începutul activității sale administrator protopopesc. Apoi în timpul îndeplinirii funcției de protopop a avut în funcția de administrator protopopesc pe clericul Teofil Gheaja.⁶⁷ În timpul aceluiaș protopop, arhiepiscopul și mitropolitul Andrei Șaguna face și el această distincție ierarhică, de aceea el se adresează celor pe

⁶³ Gheorghe Drăgan, *Protopopiatul Ortodox Român Sighișoara secolele XVIII-XIX*, (Teză de Master), Alba Iulia, 2005, p. 14, 34.

⁶⁴ Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Române din Sibiu, *Șemantismul Transilvaniei 1787*, p. 156.

⁶⁵ Vine din slavonă și înseamnă locțiitor sau reprezentantul cuiva (într-o funcție însemnată laică sau religioasă), cf. Monica-Mihaiela Busuioc, *Dicționar de arhaisme*, Edit. Educațional, București, 2005, p. 223.

⁶⁶ Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, *Noul Dicționar Universal al limbii române*, ed. a II-a, Edit. Litera internațională, București, 2006, p. 866; “mai jos decât *namesnic* nici un străbun nu am”, Constantin Negruzzi, *Scrierile lui Constantin Negruzzi*, Librăria Socec & Compania, București, 1872-1873.

⁶⁷ A. N. D. J. Mureș, *Fondul Protopopiatul ortodox roman Sighișoara (1778-1959)*, nr.747, dos. 9, *Personalul bisericesc și școlari: Numiri de preot și învățători (docenți), salarizarea și retribuirea lor, sancțiuni și cauze disciplinare, diplome de absolvire (copii) a școlilor de învățători 1854-1854*, f. 144, 146, 156, 163, 171.

care-i îndruma duhovnicește și administrativ cu titulatura de “*Preacinstiților Părinți Protopopi și administratori protopopesi !*”⁶⁸ A existat o distincție clară între aceste două trepte ierarhice. Administratorul protopopesc putea să exercite funcția până la numirea unui protopop, din încredințarea mitropolitului, sau să-l ajute și să fie reprezentantul lui după atribuirea funcției de protopop.

Concluzionând, putem spune că, nămesnicii din Daneș **nu** au fost primii protopopi ai Protopopiatului Ortodox Sighișoara. Ei au avut atribuțiile unui protopop, din încredințarea ierarhilor transilvăneni, atât cât au considerat aceștia că a fost nevoie. Ei au suplinit pe protopopi, conducând administrativ, juridic și canonic parohiile matere și filiile din jurul Sighișoarei.

Faptul că în jurul Sighișoarei unele parohii ortodoxe s-au dezvoltat foarte mult, a constituit un punct de sprijin pentru credincioșii sighișoreni, care din punct de vedere religios erau într-o situație dificilă. Amintim faptul că, în secolele al XIV – XVII- lea, ei nu aveau încă o biserică din piatră. Parohiile mai mari, între care se numără Daneșul și Șapartocul, aveau mai mulți preoți, fapt ce a făcut posibil ca să vină unii preoții pentru a oficia slujbe religioase pentru ortodocși din Măieriște (Cornești).

Înființarea protopopiatului este o consecință a Edictelor de concivilitate și de toleranță emise de către împăratul Iosif al II- lea în 1781. Prin Edictul de toleranță se acorda, pentru ortodocși, libertate religioasă și posibilitatea de a construi biserici⁶⁹, fapt ce a determinat un efect pozitiv asupra românilor. Prima biserică din piatră va fi ridicată de către preotul Ștefan Bălaș, în cartierul Cornești (Măieriște), unde a obținut în anul 1785 loc de biserică de la împăratul Iosif al II- lea.⁷⁰

Protopopiatul i-a ființat în anul 1804, primul protopop fiind Ștefan Bălaș și avea o jurisdicție ce se întindea peste scaunul Sighișoarei și Odorheiului⁷¹ cuprinzând următoarele parohii: Sighișoara cu filia Seleușul Mare; Apold; Archita cu filiile Beia, Roadeș; Brădeni cu filia Netuș; Bunești; Daia cu filia Saschiz; Laslea cu filia Hoghilag; Prod; Eliseni cu filiile Jacodu Unguresc, Șoimușul Mare, Roana, Andreiași, Vețca, Vidacuț, Șoimușul Mic; Bodogaia de Jos cu filiile Geoagiu, Avrămești, Timafalău, Secuienii Noi; Porumbenii Mari cu filiile Mugeni, Dârjiu, Ulieș, Aluniș, Mujna, Daia, Crăciunești, Ocland, Sânpaul, Betești, Porumbenii Mici, Mărtiniș; Vârghiș cu filiile Brăduț, Filia, Bățanii Mici, Herculian, Tilișoara, Bățanii Mari și Biborțeni.

În anul 1805, în Protopopiatul Ortodox Sighișoara, existau în scaunul Sighișoara un număr de 1348 de familii, 6 biserici, 8 preoți, iar în scaunul Odorhei erau 463 de familii, 3 biserici și 4

⁶⁸ A.N.D.J Mureș, Fondul *Parohia ortodoxă română Daneș 1832-1846*, nr. 619,dos. 1, *Chestiuni școlare 1857-1872*, f. 25-27.

⁶⁹ Angelika Schaser, *op. cit.*, Edit. Hora, Sibiu, p. 72-81.

⁷⁰ Pr. Zaharia Boiu, *Cronica bisericii din Sighișoara*, (manuscris), Sighișoara 1887.

⁷¹ Pr. Ioan Boian, *Istoricul Protopopiatului Ortodox Român Sighișoara*, (manuscris), Sighișoara, 2000.

preoți⁷². Din aceste date statistice putem vedea numărul mic de biserici și de slujitori ai altarelor. Practic, la cele 48 de parohii împreună cu filii lor, erau 9 biserici și 12 clerici (25%). Aceste cifre prezintă elocvent situația grea în care funcționa Protopopiatul Ortodox Sighișoara. În scaunul Sighișoara, numărul credincioșilor a crescut, pe când în scaunul Odorhei s-a produs un fenomen de descreștere a ortodocșilor. Acest fenomen constatat în rândul populației ortodoxe, din cele două scaune, continuă astfel încât, între anii 1838-1839 în orașul Sighișoara erau 1742 iar în Odorheiul Secuiesc erau 94.⁷³

În 1854, protopopul Zaharia Boiu a inventariat parohiile din tractul Sighișoara, în baza Ordinului nr.154 din 1854, dat de Mitropolia Ortodoxă Română din Sibiu⁷⁴: Sighișoara, Apold, Archita, cu filia Beia, Bundorf, cu filia Rodeș, Bodogaia de Jos, cu mai multe filii, Daneș, Daia, Hetiur, Hendorf, cu filia Netuș, Laslea Mare, cu filia Hoghilag, Nagygalamfalou, cu multe filii, Saschiz, Seleușul Mare, cu filia Prod, Șaeș, Țelina.

Din lista parohiilor, Vă aducem în atenție doar câteva care sunt mai importante.

Sighișoara. În Sighișoara, parohia ortodoxă de aici primește statul de *materă*, în anul 1771, când este instalat aici preotul Ștefan Balaș.⁷⁵ În noua situație creată de Edictul imperial românii vor achiziționa un loc de biserică și curte pentru casa parohială, plătind conducerii orașului 50 stânjeni de lemn de foc. Preotul Ioan Dragolea spune despre românii din Sighișoara, că aceștia nu au avut o parohie organizată până la sfârșitul secolului al XVIII-lea datorită faptului că aceștia nu aveau un teren disponibil pentru această construcție, din cauză că nu aveau dreptul de a-și clădi biserică sau casă.⁷⁶ Același autor ne mai spune că terenul pe care l-a primit preotul Ștefan Balaș, în Cornești, era mlăștinos și plin de cruci. El va amenaja acest teren și va ridica acolo o casă cu 3 încăperi. În anul 1780 odaia din față era folosită ca loc de rugăciune pentru credincioșii din împrejurimi. Aceiași dată este înscrisă pe un policandru cu 6 brațe, păstrat până astăzi în biserica nouă, pe care stă scris: „*Făcutu-sa acest sfeșnic de robul lui Dumnezeu Vila – 1780 – în zilele popii Ștefan*”.

Biserica a fost zidită din piatră având forma unei cruci și fiind acoperită cu țiglă. Lucrările de construcție au început în anul 1780 și au fost terminate în 1788. Apoi, în 1789 a fost zidit prestolul, iar în 1797 s-au finalizat lucrările la turnul bisericii.

La Recensământul din 1850⁷⁷, în Sighișoara, populația de drept era în număr de 7.203 locuitori. Constatăm că ortodocșii însumau 1.975 de persoane, dintre care 24 în Cetat, 606 în

⁷² *Ibidem*.

⁷³ Ladislau Gyémánt, *op. cit.*, p. 375.

⁷⁴ Ana Grama, *Inventar de bunuri ale bisericilor românești ortodoxe din Transilvania. Protopopiatul Sighișoara, 1854-1855*, în MARISIA, nr. XXV, Târgu-Mureș, 1996, p. 154-157.

⁷⁵ *Ibidem*, p.151-197.

⁷⁶ Pr. Ioan Dragolea, *Monografia bisericii ortodoxe române "Intrarea în Biserică" din Sighișoara*, (manuscris), Sighișoara, 1972, p. 2, în *Listele de inventar*, Protopopiatul Ortodox Român Sighișoara (LPORS), Listele de inventar nr. I, 1972.

⁷⁷ *Recensământul din 1850 Transilvania*, ed. a II-a, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004; *Az 1850. évi erdélyi népszámlálás. Második, javított kiadás. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1994.*

Cornești, 338 spre Șaeș, 539 în Kaltberg și 468 în Leprozerie. Surprinzător este numărul mare al ortodocșilor din Kaltberg și Leprozerie. Dintre aceștia, în aceste ultime două locuri, trăiau 409 români, respectiv 454, precum și 155 țigani, respectiv 14.⁷⁸ Este neașteptat acest fapt deoarece statisticile realizate de autoritatea orașului Sighișoara, anterior anului 1850, dau un număr foarte mic de români în aceste zone. Cu bună știință ei au fost trecuți cu vederea pentru a nu încurca socotelile guvernanților.

Daneș. Localitatea Daneș este amplasată în partea de sud-vest a județului Mureș, pe DN 14, la o distanță de 6 km de Sighișoara. Se învecinează la nord cu Seleuș, la est cu Sighișoara, la sud cu Criș și la sud-vest cu Laslea.⁷⁹ Așezarea este cunoscută sub denumirile Dunesdorf (germ.), Dános (magh.).

Satul Daneș este atestat documentar în anul 1348, fiind amintit într-un act al mănăstirii Calvaria din Cluj – Mănăștur⁸⁰ („Danus”). Aici exista o comunitate românească bine încheată și destul de numeroasă. Românii aveau organizată o parohie, astfel că în 1668 a fost consemnat faptul că ortodocșii din Daneș aveau un preot, căruia i s-au stabilit veniturile⁸¹. În parohia Daneș au lucrat mai mulți copiiști de cărți, al căror nume, din păcate, s-a pierdut. S-a păstrat doar o însemnare, pe un manuscris, că în anul 1784 „*popa Teodor namestnicul neuniților*”⁸² a copiat lucrarea lui Ilie Miniati „*Piatra smintelii*”.

Biserica este în stil neobizant, în formă de cruce treflată, din piatră și cărămidă, acoperită cu țiglă. Lăcașului i-a fost adăugat și un turn. Lucrările de construcție au fost terminate în anul 1797. A fost dotată cu 3 clopote, pe două dintre ele fiind inscripționați anii 1798 și 1782. A fost înzestrată cu un iconostas poleit. Altarul și catapeteasma lăcașului a fost zugrăvit (pictat în frescă).

În secolul al XIX- lea, apare într-un registru o „*Consemnare a familiilor și a sufletelor de religie greco-ortodoxă din Daneș*” , în care sunt enumerate un număr de 266 de familii.⁸³ Însemnările sunt trecute într-un tabel care cuprinde rubrici referitoare la numărul de ordine al familiei, numărul casei, bărbații, femeile, un total al lor, anul nașterii și un spațiu pentru observații. Însumând pe cei înregistrați a reieșit un total de 1.276 persoane, cu 638 bărbați și 638 femei. Media membrilor din familie este de aproximativ 4-5 persoane / familie. Făcând o comparație cu anul 1900, au reieșit următoarele cifre : 269 de familii, cu 652 de bărbați, 683 de femei și un total de 1.335 persoane.⁸⁴ Se observă în decursul celor 68 de ani o creștere a populației foarte mică, de 3 familii reprezentând 59 de persoane.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 338-341.

⁷⁹ *Der ADAC Atlas, Deutschland Europa 1995/96*, ADAC Verlag GmbH, München, 1994, p. 623.

⁸⁰ Pr. Vichente Dăngulea, *Monografia Parohiei Ortodoxe Române Daneș*, Daneș, 1994, p. 2

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ A.N.D.J Mureș, Fondul *Parohia ortodoxă română Daneș 1832-1846*, nr. 619, dos. 1, *Lista de contribuții pentru susținerea cultului și școlii 1832-1895*, f. 73-103.

⁸⁴ *Idem, Ibidem*, f. 71.

Într-un registru școlar au fost însemnați pruncii născuți în anumiți ani și se dădeau câteva date despre ei, în momentul când au ajuns la tinerețe. De exemplu, cum ar fi meseria lor, dacă știu să citească și să scrie. Astfel, în 1835 erau 7 prunci, în 1836 erau 13, în 1837 erau 9 iar în 1859 erau 16. Ocupațiile celor 45 de tineri erau de : plugari 36, ciobani 6, zilieri 2 și un croitor. Dintre aceștia 9 știa să citească, 25 erau analfabeți, iar 10 au fost soldați. Doar unul singur știa să citească și să scrie.⁸⁵ Referirea aceasta că au fost soldați a fost introdusă în rubrica educației alături de scris și citit. Probabil că stagiul militar a fost considerat o instruire ce merită consemnată, având o semnificație mai mare decât eticheta de „analfabet”. După cum putem vedea mai mult de jumătate dintre ei nu știa să citească și să scrie.

Daia. Localitatea Daia (Sas-Daia) este situată în sudul județului Mureș, fiind brăzdată de pârâul Șaeș. Este la 6 km de Apold și se învecinează cu Cloașterf la est, Țeline la sud și Vulcan la vest. Este atestat documentar în anul 1280 fiind cunoscută sub denumirile de Denndorf (germ.) și Szászdálya (magh.).

Parohia Daia a fost *filie* la Șapartoc. Daia își are începutul său ca parohie *materă* în anul 1780, când a fost hirotonit de către episcopul Ghedeon Nichitici, primul paroh pe numele său Elisei Gherman (1780-1831). În anul 1781, acesta a primit pământ pentru biserică în capul satului. El demolează o biserică veche din lemn, care a deservit până atunci nevoile credincioșilor. Preotul conduce lucrările de construcție a unei noi biserici, care a fost realizată tot din lemn. Lăcașul de închinare va rezista numai până în anul 1820, ea ruinându-se datorită moliciunii pământului. Au primit un alt loc pentru construcție, mărginit de casele românilor din jos, drum și „țigănie”. Aici au zidit o biserică, care a fost finalizată în anul 1830. Aceasta era din piatră și cărămidă și avea un turn ce adăpostește 2 clopote: unul din anul 1787 (de 45 fonți) și un altul din 1853 (125 fonți). Ea a fost sfințită de către episcopul Vasile Moga și a primit hramul „Sfântul Dimitrie”.

Pentru anii 1797- 1804 s-a păstrat un registru matricol în care au fost trecuți botezații. Acest act este semnat de către preotul Elisei Gherman (1780-1831). Din el a rezultat următoarea situație a botezaților, și anume, în perioada celor 7 ani au fost botezați un număr de 130 de suflete, având o medie anuală de 18,5 persoane.⁸⁶

IV. Istoricul Bisericii Ortodoxe din Cornești – Sighișoara (Măieriște)

⁸⁵ *Idem*, dos. 2, *Chestiuni școlare 1857-1872*, f. 3-4.

⁸⁶ A.N.D.J Mureș, Fondul *Parohia Ortodoxă română Daia*, nr. 604, dos. 1, *Anii 1797-1804*, f. 1-19.

Sighișoara, ca oraș liber (*civitas libera ac regia; Fundus Regius*), se bucura de privilegiul autonomiei administrative și judecătorești⁸⁷, astfel că autoritatea locală reglementa și impunea cum să se desfășoare viața românilor din parohiile care țineau de Scaunul⁸⁸ Sighișoara. Fiecare oraș săsesc avea un „Statut” după care se conducea. Una dintre cele mai vechi forme de statut datează din secolul al XIV-lea și a fost redactată de reprezentanții celor Șapte Scaune⁸⁹. Conform Statutului Sighișoarei din anul 1517 „numai cetățenii de neam german pot cumpăra case pe teritoriul orașului Sighișoara”⁹⁰. Practic prin acest articol este oprită cumpărarea de proprietăți de către români pe teritoriul orașului.

Episcopul neuniților Sofronie Chirilovici (1770-1783) a hirotonit în anul 1771 ca preot paroh pe Ștefan Balaș pentru ortodocși din cătunele orașului Sighișoara⁹¹. Acum parohia primește statutul juridic de Materă. Pr. Aurel Stoicovici, în notările sale cu caracter monografic (1957), susține că acest cleric a venit în Sighișoara, mai târziu, din Săcele-Brașovului și a fost hirotonit ca preot în anul 1775⁹².

Despre pr. Ștefan Balaș cele mai importante date sunt oferite de pr. protopop Zaharia Boiu (senior, 1800-1888), în *Cronica* sa (1887), în care amintește principalele realizări ale acestui cleric. Despre activitatea lui au mai scris în cadrul unor lucrări diferiți autori⁹³.

Preotul Ștefan Bălaș a găsit aici o comunitate dezorganizată, fără biserică, fără casă parohială, ce nu avea școală și nici pământ. Slujbele religioase erau ținute într-un șopron amenajat special pentru acest lucru și care era situat în măieriştea din Cornești. Școala nu avea un locaș destinat numai ei iar cursurile se țineau numai iarna. Situația pe care a găsit-o tânărul preot era destul de dificilă, însă el nu a căzut în disperare, ci din contră a început să lucreze pe toate planurile.

⁸⁷ Dr. Suzana Andea, *Instituțiile centrale și locale în Transilvania*, în “Istoria Românilor”, vol. V, București, 2003, p.738-739.

⁸⁸ Unitate administrativă și judecătorească din Transilvania.

⁸⁹ V. Felix Sutschek, *Statutele municipale ale sașilor din Transilvania*, Stuttgart, 1997. Statutele întocmite de reprezentanții celor Șapte Scaune și ale meșteșugarilor sub conducerea episcopului Goblinius și a castelanului Ioan pentru breslele din Sibiu, Sighișoara, Sebeș și Orăștie, date în 9 noiembrie 1376, la Sibiu, aflate în Arhivele Naționale Sibiu, Colecția de documente medievale, U.I., nr. 34, Apud *Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt*, Zweiter Band, hora Verlag Hermannstadt, Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Heidelberg, 2003, quellen 12, p. 64-70 (*Documente privind istoria orașului Sibiu*, vol. Doi, Edit. Hora Sibiu, Societatea de Studii Transilvane, Heidelberg, 2003), doc. 12, p. 67-70. Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I.2, nr. 182, București, 1876, p. 232-235.

⁹⁰ *Statutul Sighișoarei*, art. 6, Apud Gh. Baltag, *Sighișoara...*, p. 64.

⁹¹ Ana Grama, *op. cit.*, p. 154.

⁹² Pr. Aurel Stoicovici, (manuscris), f.t., f.a., Apud Pr. I. Boian, *Istoricul...*, Anexe, p. XXX. Prof. Mercurie Petcu, Prof. Gheorghe Gavrilă, *Astra sighișoreană (1871-1950) și Horia Teculescu (1897-1942)*, Sighișoara, 1999, p. 16.

⁹³ Tului Racotă, *Prot. Ștefan Balaș*, în “Telegraful Român”, Sibiu, an.125, nr. 11-12, 15 martie 1977, p. 3. Prof. Mercurie Petcu și Gheorghe Gavrilă, în *Astra sighișoreană (1871-1950) și Horia Teculescu (1897-1942)*, Tip. S.C. Șteffi S.R.L., Sighișoara, 1999, în capitolul “Câteva aspecte din viața spirituală a românilor din zona Sighișoara în epoca modernă” (p.15-36). Pr. Prot. Ioan Boian, *Istoricul Protopopiatului Ortodox Român din Sighișoara*, (manuscris), Sighișoara, 2002. Gheorghe Drăgan, *Protopopiatul Ortodox Român Sighișoara secolele XVIII-XIX*, (Teză de Master), Alba Iulia, 2005.

Într-o primă fază, a construit o casă parohială cu trei încăperi pe care a terminat-o în anul 1780. În cea mai mare dintre ele a făcut un altar, un loc de rugăciune, care suplinea biserica pe care se pregătea să o ridice. Aici se strâneau credincioșii pentru a participa la slujbele religioase. Tot în această casă, într-o altă odaie locuia preotul. Din această perioadă datează un policandru din anul 1780 și o Sf. Evanghelie tipărită la București în 1760 și dăruită bisericii în 1794. Biserica a fost ridicată în anul 1788 iar turnul i-a fost adăugat în anul 1797⁹⁴. Aceasta din urmă a fost înzestrată cu 3 clopote, cel mic din anul 1774, cel mijlociu din 1788 și cel mare din 1834.

O parte din activitatea pr. Ștefan Balaș a fost legată de organizarea administrativă a parohiei, unde a fost nevoit să întocmească o serie de acte și să consemneze în registrele matricole situația anuală a parohiei. Din aceste registre ne putem face o imagine sumară asupra parohiei ortodoxe din Cornești. Din fericire s-a păstrat un *Registru Protocol matricol al botezaților, cununăților și morților*⁹⁵ pentru anii 1778-1817. Din păcate nu s-a păstrat un registru pentru primii ani în care Ștefan Balaș a funcționat ca preot. De remarcat, este faptul că pe coperta interioară sunt făcute unele notații, cum ar fi una din anul 1772, unde textul în marea lui majoritate este distrus. Probalil a fost consemnată o slujbă religioasă, însă preotul nu s-a semnat. Mai ales la primii ani consemnați peoții nu se semnează. În unele locuri apar câteva inițiale.

În cercetarea pe care am făcut-o asupra Matricolelor parohiei am găsit două parohii care au funcționat în Sighișoara, de la începutul înființării Protopopiatului (1804). Acest lucru nu a mai fost pomenit în nici o lucrare ce a făcut referire la acest subiect. O certitudine în studiul nostru este faptul că într-un Protocol al morților⁹⁶ am întâlnit semnătura preotului Mihai Drăghiciu pentru perioada 1794-1807. Într-un alt registru pr. Mihai Drăghiciu semnează alături de alături de pr. Ștefan Balaș în perioada 1794-1805.⁹⁷ Apoi din 1807 și 1808 se întâlnește semnătura preotului Mihail Popovici alături de cea a lui Mihai Drăghiciu și această practică continuă.⁹⁸ Acest fapt vine să susțină ipoteza de mai sus, anume cea a existenței a doi preoți încă de la început. Practic pr. M. Drăghiciu funcționa în același timp cu Ștefan Balaș, fiecare dintre ei având registre separate. Apoi, în 1808, se face prima referire scrisă la cea de-a 2-a parohie din Sighișoara, când este pomenit alături de Mihail Popovici și clericul Mihail Moldovan. Ultimul dintre ei a fost adus de la Hetiur și a fost hirotonit ca să officieze „în marginea Sighișoarei”.⁹⁹ Până la această dată, în acte, apărea mereu Sighișoara, însă de acum începe să se facă o diferențiere clară între cele două parohii. O specificație mai clară se va face în anul 1814, când apare înscris „a 2-a în Sighișoara”.¹⁰⁰

⁹⁴ Pr. Prot. Zaharie Boiu, *Conscrierea...*, apud Ana Grama, *op. cit.*, p. 155.

⁹⁵ A.N.D.J. Mureș, Fondul Protopopiatul ortodox roman Sighișoara (1778-1959), nr.747, dos.1, *Registru Protocol al Botezaților, Cununaților și Morților (1778-1817)*, 76 f.

⁹⁶ A.N.D.J. Mureș, dos.2, *Registrul Protocolul Morților (1794-1817)*.

⁹⁷ A.N.D.J. Mureș, *doc. cit.*, dos.4, *Registru Protocol al Botezaților 1795-1829*, tom II, 78 f., f. 1-30.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 31-37 v. și u.

⁹⁹ *Idem*, dos.4, *Registru Protocol al Botezaților 1795-1829*, tom II, f.46-48 v.,51-56.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 63 v.-67 v.

Lucrarea noastră aduce informații noi despre preotul Ștefan Balaș, apoi despre legătura lui cu negustorii levantini și influența comunității ortodoxe din Brașov asupra celei din Sighișoara. Numele preotului Ștefan Balaș este legat de comercianții levantini din Sighișoara, pentru că el însuși făcea parte dintr-o familie de negustori. Mai mult decât atât, suntem de părere că el a venit în Sighișoara la solicitările acestor comercianți.¹⁰¹

Acești au căutat un preot în rândul familiilor de negustori și l-au găsit pe tânărul Ștefan Balaș. Pr. Zaharia Boiu (născut în 1800) spune că preotul Balaș avea în Sighișoara pe ginerele său Zaharie Avram, care era neguțător și care avea „*boltă la piață*”¹⁰². Comercianții doreau astfel să-l instaleze pe acest cleric în comunitatea ortodoxă pentru a avea o influență cât mai mare, pentru că se gândeau să ajute și pe viitor această comunitate. Probabil că ei și-au făcut multe planuri, pe care o parte le-au pus în practică fiind ajutați de conjuncturile vremii. Astfel, negustorii levantini vin cu propunerea și reușesc să-l convingă pe episcopul ortodox Sofronie Chirilovici (1770-1783) să-l hirotonească preot, în anul 1771, pe Ștefan Balaș pentru Sighișoara¹⁰³. Apoi, în 1781 prin *Edictul de concivilitate* românii primesc dreptul de a cumpăra teren și a-și ridica biserică din zid de piatră. Comercianții greci l-au susținut pe pr. Ștefan Balaș în activitatea lui, ajutându-l din punct de vedere material să ridice biserica din zona Cornești.

În fața prozelitismului catolic, ce a urmat după momentul Unirii religioase cu Biserica Romei din anul 1698-1701¹⁰⁴, românii din Sighișoara și-au păstrat credința lor ortodoxă. În acțiunea lor de propagandă, la un moment dat, erau în Sighișoara 5 preoți uniți însă fără nici un credincios, și funcționau trei mănăstiri catolice¹⁰⁵. Pr. Aurel Stoicovici crede că românii au rezistat în fața acestor atacuri datorită sprijinului acordat de către comunitatea locală a comercianților macedo-români¹⁰⁶.

Și noi susținem această părere în studiul nostru și avem convingerea că acești negustori au fost impresionați de faptul că aici nu a avut succes prozelitismul catolic. Având modelul brașovean, unde a existat o reacție foarte puternică anticatolică, negustorii au fost surprinși de faptul că acești maieri, fără preoți, și-au păstrat credința ortodoxă. Ba, mai mult, au încercat să-i ajute cu dorința de

¹⁰¹ Pr. Vasile Muntean, *Activitatea preotului Ștefan Balaș (1771-1817) și legăturile lui cu negustorii levantini*, în “Alt-Schaessburg”, Sighișoara, 2008, nr. 1, p.58-71.

¹⁰² Pr. Zaharia Boiu, *Cronică*, apud pr. Aurel Stoicovici, *op.cit.*, p. 62.

¹⁰³ Ana Grama, *op. cit.*, p. 154.

¹⁰⁴ Pr.prof.dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol.2, ed. II-a, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (IBMBOR), București, 1994, p. 289-306. Petru Maior, *Istoria Bisericii românilor atât a celor dincoace cât și a celor dincolo de Dunăre*, Buda, 1813. George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu, 1889. Pr.prof.dr. Ioan Crișan, *Beiträge zur Geschichte der Kirchlichen Union der Rumänen in Siebenbürgen unter Leopold I*, (Teză de doctorat), Sibiu, 1882. Pr.prof. dr. Ioan Lupșa, *Biserica ortodoxă din Transilvania și unirea religioasă din veacul al XVIII-lea*, (Teză de doctorat), Budapesta, 1904. Pr.prof.dr. Ștefan Lupșa, *Știri și documente despre Biserica Ortodoxă Română din Ardeal după 1761*, culese din arhiva Consiliului de Stat și a Cabinetului Imperial din Viena, Sibiu, 1945. Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania și unirea cu Biserica Romei*, Edit. Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, 1990.

¹⁰⁵ Pr. Aurel Stoicovici, *op. cit.*, p. 30.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

a se implica pentru ca să salveze acest lucru, transformând această intenție în propriul lor țel. Putem înțelege acest lucru mult mai bine dacă amintim faptul că Brașovul s-a opus cu succes acțiunii catolice preluând stindardul Ortodoxiei în această confruntare¹⁰⁷. În acest context al disputelor religioase se explică mult mai ușor implicarea de care au dat dovadă comercianții levantini.

Revenind la legătura pr. Ștefan Balaș cu negustorii levantini și la ajutorul acordat de aceștia putem observa că ctitorii bisericii ortodoxe din cartierul Cornești sunt: Maria Balaș, Zaharie Avram, Dumitru Dămian cu soția Ana, Maria Petru. Aceștia făceau parte dintre comercianți. Negustorii levantini au continuat să ajute biserica, astfel a fost realizat iconostasul în anul 1818 cu bani proveniți, o parte, de la negustorii *greci* iar cealaltă parte din „*lada Bisericii*”¹⁰⁸. Încă o legătură cu Brașovul este și faptul că acest iconostas a fost construit și pictat de către pictorul brașovean Ion Pop. Vedem în această participare a pictorului brașovean influența negustorilor care s-au implicat și în găsirea acestui meșter. Comercianții mergeau în multe locuri în zonele locuite de români însă ei au preferat să aleagă un meșter din Brașov. La acest lucru se adaugă și apropierea celor două orașe, precum și similitudinile dintre ele.

Putem vedea din toate cele amintite mai sus și putem concluziona că ajutorul comercianților levantini nu s-a rezumat numai la începutul organizării parohiei din Sighișoara, ci a continuat și ulterior.

V. Activitatea educațională și culturală a românilor din Sighișoara

La Sighișoara, prima școală românească i-a ființat datorită implicării pretotului paroh Ștefan Balaș (1771-1817). Această școală primară confesională a funcționat din 1771 sau 1772, prima dată sub acoperișul unei șure din lemn, unde era o căsuță mică cu două ferestre construite ambele de către pr. Ștefan Balaș. El a fost inițiatorul și conducătorul primei școli românești din Sighișoara pe care a amenajat-o pentru educația copiilor. Este un început modest pentru această școală. Numărul copiilor care frecventau școala era destul de redus, în primul rând pentru faptul că românii nu erau obișnuiți să-și trimită odraslele la școală, iar în al doilea rând pentru că părinții lor îi solicitau la diferite activități gospodărești sau agricole. Școala a funcționat până în anul 1784, când a fost închisă de autorități în urma măsurilor pe care le-au luat datorită tulburărilor din satele

¹⁰⁷ Pr. Ștefan Meteș, *Românii din Țara Bârsei, a Făgărașului și Trei Scaune și unirea cu Roma*, în rev. ”Mitropolia Ardealului”, an. VIII, 1963, nr. 1-3, p. 109-130. Arhiep. Dr. Florea Lucian, *Ortodocșii din Brașov luptă cu uniația în prima jumătate a sec. Al XVIII-lea*, în rev. ”Glasul Bisericii”, an. XCII, 1975, nr. 9-10, p. 1114-1123.

¹⁰⁸ Pr. Aurel Stoicovici, *op. cit.*, p. 34.

Albești, Vânători, Șoard, Boiu și Țopa, în urma răscoalei conduse de Horia, Cloșca și Crișan¹⁰⁹. Nu se știe cu precizie când au fost reluate cursurile, însă bănuim că după tulburările amintite mai sus, însă este cert că în 1816 numărul elevilor crescuse astfel încât încăperea devenise insuficientă.

Între 1815- 1816, pr. Ștefan Balaș, amenajează cel de-al 2- lea lăcaș al școlii din banii săi proprii, transformând o șură din curtea casei parohiale¹¹⁰. Este un nou început în problema educării copiilor, care nu este lipsit de ambiții mari. La această școală l-a avut elev pe Zaharia Boiu sn., care s-a dovedit a fi un elev foarte bun. Pentru acest lucru preotul Ștefan Balaș, pe cheltuiala lui, îl va ajuta să termine cursul de pedagogie din Sibiu. El a terminat cu calificativul de “eminent”, apoi s-a înscris la cursul de preoție.¹¹¹

Ilie Rucărean a fost primul învățător român al școlii primare din Cornești fiind atestat documentar în anul 1807.

În 1823-1828 Zaharia Boiu sn. (1800-1888) a activat ca învățător la această școală primară. Aici a învățat și el carte, după care a revenit să-și aducă contribuția la ridicarea calității educației. Rezultatele nu se lasă mult așteptate astfel că, școala ajunge să fie etalon. În acest sens, autoritățile guvernamentale ale Transilvaniei au declarat-o cea mai bună școală poporală din zona Târnavelor și au așezat-o între cele mai bune șase școli românești, care funcționau în acea vreme, regăsindu-se alături de cele din Brașov, Rășinari, Săcele, Veneția de Sus și Cernat.¹¹²

Din 1829 au urmat la școală dascălii Ioan Pascu și Damian. În timpul celui din urmă școala se mută într-o altă casă, unde se plătea chirie.¹¹³

În anul 1836 este adus ca învățător preotul Nicolae Stan, care s-a dovedit a fi un dascăl de mare valoare și care a continuat tradiția acestei școli. El face ca din nou valoarea școlii primare românești din Sighișoara să fie cunoscută și recunoscută în tot arealul Târnavei Mari.¹¹⁴

În anul 1861, Parohia Ortodoxă va cumpăra o casă pentru școală în Cetate, “*cu toată opziția și spaima sașilor*”¹¹⁵, unde vor continua să învețe copiii românilor. Pentru această casă a fost plătită suma de 1500 de florini și era amplasată în strada Cositorarilor numărul 57. Imobilul a fost reamenajat ca să poată deservi școala cu cele trei clase primare. Aici va funcționa școala până în anul 1884, când va lua foc și va arde împreună cu toată arhiva ca se afla acolo. În 1885 Biserica va cumpăra o altă casă pe strada Bastionului, care a funcționat până în anul 1910, când a fost declarată

¹⁰⁹ Tului Racotă, *Prot. Ștefan Balaș*, în “Telegraful Român”, Sibiu, an. 125, nr. 11-12, 15 martie 1977, p. 3. Prof. Mercurie Petcu, prof. Gheroghe Gavrila, *Astra sighișoareană (1861-1950) și Horia Teculescu (1897-1950)*, Tipografia S.C. Steffi S.R.L., Sighișoara, 1999, p. 16.

¹¹⁰ Tului Racotă, *op. cit.*, p. 3. Pr. Aurel Stoicovici, *Monografia Bisericii ortodoxe Române din Sighișoara*, (manuscris), Sighișoara, 1957, p.46.

¹¹¹ LPORS, Lista de inventar nr. I, Pr. Ioan Dragolea, *op. cit.*, p. 3.

¹¹² Nicolaie Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 120.

¹¹³ LPORS, Lista de inventar nr. I, Pr. Ioan Dragolea, *op. cit.*, p. 3.

¹¹⁴ Tului Racotă, *Momente culturale și literare transilvănene*, Edit. Litera, București, 1992, p. 7.

¹¹⁵ Pr. Aurel Stoicovici, *op. cit.*, p. 46.

necorespunzătoare, în baza Legii Appony. În acea perioadă se desfășura un amplu program de desființare a școlilor românești, cu scopul de a-i integra pe români în școlile maghiare.

În Protopopiatul Ortodox Sighișoara situația școlilor este următoarea în 1854.

Apoldul nu avea în 1805 o casă special alocată pentru școală. În 1850 au fost zidite din piatră două case: una folosită pentru elevi, iar cealaltă pentru locuința dascălului.¹¹⁶

Archita nu avea școală în anul 1854.¹¹⁷

Beia, *filia* Architei, nu avea școală în anul 1854.¹¹⁸

Bundorf (Bunești), nu avea școală în 1854, însă era deja oferit un loc unde să se facă pregătiri pentru zidirea unei școli.¹¹⁹

Brădeni avea o casă parohială, zidită între anii 1790-1795, în interiorul căreia se desfășura cursurile școlii.¹²⁰

Daneș. În 1854 exista o casă folosită drept școală care era amplasată printre casele sătenilor, la uliță. Ea avea două încăperi, cea din față cu 3 ferestre, iar cea dinspată cu 2 ferestre.¹²¹

Pe lângă starea deplorabilă în care ajungeau unele școli, mai existau și numeroase piedici impuse de către autoritatea statului. Astfel, în 1863, prot. Zaharia Boiu, din funcția de inspector școlar districtual, constată că în satul Daneș școala românească “*ieste într-o stare miserabile*”, deoarece casa de școală este prea mică și în scurt timp va ajunge o ruină. El întocmește o scrisoare către Magistratul scaunului Sighișoara, în care îi prezintă situația și arată și dorința poporului de a ridica o școală nouă. El se roagă ca să nu fie împiedicați în realizarea acestui edificiu.¹²²

Daia, în 1854, funcționa o școală într-o clădire din apropierea bisericii și a casei parohiale. Era zidită din piatră și avea 2 încăperi, în mijloc cu o tindă cu urloi.¹²³

Laslea nu a avut școală în 1805. Aceasta a fost zidită în anul 1853 pe cheltuiala Bisericii (din “*lada bisearecii*”).¹²⁴

Șaeșul avea în proprietate o școală în anul 1854, care era zidită din piatră și avea 2 încăperi. Nu se cunoaște de când a început să funcționeze. Școala avea și 2 moșii primite de la sat, una pentru întreținerea școlii și alta spre folosința dascălului.¹²⁵

Saschizul avea o școală nouă zidită în anul 1854, care avea o încăpere și o tindă.¹²⁶

¹¹⁶ Ana Grama, *op. cit.*, p. 173.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 186.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 187.

¹¹⁹ Ana Grama, *op. cit.*, p. 190.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 175.

¹²¹ *Ibidem*, p. 162.

¹²² A.N.D.J Mureș, Fondul *Parohia ortodoxă română Daneș 1832-1846*, nr. 619, dos. 2, *Chestiuni școlare 1857-1872*, Sighișoara, 13 ianuarie 1863, f. 23.

¹²³ Ana Grama, *op. cit.*, p. 180.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 166.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 169.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 184.

Seleușul avea o casă pentru școală în 1854, ce fusese dăruită de văduva Maria a lui Ioan Bucur. Aceasta avea o grădină în lungime de 29 stânjeni.¹²⁷

CONCLUZII

Concluzionând, putem spune că, Sighișoara a fost oraș săsesc iar românii au avut posibilitatea să se așeze doar în jurul lui, unde s-au dezvoltat parohii ortodoxe puternice, care au influențat comunitatea ortodoxă din Sighișoara.

Deasemenea, nămestnicii din Daneș **nu** au fost primii protopopi ai Protopopiatului Ortodox Sighișoara. Ei au avut atribuțiile unui protopop, din încredințarea ierarhilor transilvăneni, atât cât au considerat aceștia că a fost nevoie. Ei au supliniți pe protopopi, conducând administrativ, juridic și canonic parohiile matere și filiile din jurul Sighișoarei.

După ce parohia Sighișoara a fost ridicată la statului juridic de „materă” au slujit doi preoți pentru două parohii.

Atunci când a venit Ștefan Balaș în Sighișoara ca primul preot al românilor de aici, aceștia din urmă aveau doar credința ortodoxă. El a început să organizeze parohia, a construit o casă parohială, a îmbunătățit locașul școlii și a construit prima biserică din zid (piatră). El a fost cel care a început să noteze în Registrele matricole, alături de preoții care au slujit în cea de-a doua parohie din oraș. A fost și primul protopop al orașului. Nu întâmplător a fost numit „începător a toate”.

O altă concluzie la care am ajuns este aceea că pr. Ștefan Balaș este de origine albaneză, provenind dintr-o familie de negustori levantini. El a fost adus la Sighișoara și apoi ajutat pe durata

Protopopi s-au îngrijit de bunul mers al parohiilor și au sprijinit acest lucru cât au putut de mult. Ei supravegheau administrativ, luau hotărâri și interveneau, dacă era cazul, atunci când erau neînțelegeri în rândul mirenilor și a clerului. Ei aveau grijă ca școlile să-și desfășoare activitatea în cele mai bune condiții. Sub supravegherea Bisericii instituția școlii s-a dezvoltat, atrăgând un număr tot mai mare de elevi. Protopopul se îngrijea de numirea celor mai competenți învățători. Pentru posturile libere organiza concursuri la care participau candidați din toate satele din împrejurimi.

ABREVIERI ȘI PRESCURTĂRI

¹²⁷ *Ibidem*, p. 159.

Adm. prot. – administrator protopopesc
An. – anul
A.N.D.J. Mureș -- Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș
Arhiep. – arhiepiscop
Cf. - conform
Cit. – citat
Doc. – document
Dos. – dosar
Ed.- ediția
Edit. – editura
f. – fila
F.a. – fără an
Fl. – florini
F.t. – fără titlu
IBMBOR – Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
Jn – junior
Jud. – județ
Gr. Or. – greco oriental
MA – Revista „Mitropolia Ardealului”
MARISIA –
MzS – Muzeul de Istorie Sighișoara
Năs. – născut
Nr. -- numărul
Op.cit. – lucrarea citată
P.—pagina
Pr. – preot
Prot. – protopop
Sec. – secolul
Sf. – sfânt (-a,-i)
Sn. – senior
Tip. – tipografie
Trad.-- traducere
V. – vezi
Vol. – volum
u. – următoarele

BIBLIOGRAFIE

Izvoare

Academia R.S.R., *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească vol. I (1247-1500)*, București, 1966.
Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. IV-V, București, 2001, 2003.
Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș, *Fondul Protopopiatul ortodox roman Sighișoara (1778-1959)*, nr.747.
Idem, *Fondul Parohia ortodoxă română Daneș 1832-1846*, nr. 619.

Idem, Fondul *Parohia Ortodoxă română Daia 1794-1949*, nr. 604.
 Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Române din Sibiu, *Șemantismul Transilvaniei 1787*, Sibiu, 1787.
 Arhiva Protopopiatului Ortodox Român Sighișoara, *Corespondență cu organele superioare bisericești*, Dosar 1 (1871-1874) și Dosar 2 (1875-1876).
Az 1850. évi erdélyi népszámlálás. Második, javított kiadás. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1994.
 Ciobanu Virgil, Dr. , *Statistica românilor din Ardeal făcută de administrația austriacă la anul 1760-1762*, Extras din “Anuarul Institutului de Istorie Națională”, din Cluj, nr. III, (1924-1925), “Ardealul”, Cluj, 1926.
Documente privind istoria României, C, I, București.
Enciclopedia de arheologie și istorie veche a României, I, București, 1994.
Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt, Zweiter Band, hora Verlag Hermannstadt, Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Heidelberg, 2003, (*Documente privind istoria orașului Sibiu*, vol. doi, Edit. hora Sibiu, Societatea de Studii Transilvane, Heidelberg, 2003).
Documente privitoare la trecutul Românilor din Șchei. (1784-1810), publicate de Dr. Sterie Stinghe, vol. II, Tipografia Ciurcu & Comp., Brașov, 1902.
 Feneșan, Costin, *Izvoare de demografie istorică, Transilvania, sec. XVIII*, vol. I-II, București, 1986.
 Hurmuzachi Eudoxiu, Densușianu Nicolae, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I, 1, București, 1887.
 Lisseanu - Popa G., *Izvoarele istoriei românilor*, I, București, 1934.
Listele de inventar, Protopopiatul Ortodox Român Sighișoara, Listele de inventar I-VII, 1972.
 Nussbächer Gernot, *Documente privind meșteșugurile din Sighișoara. Catalog de documente 1376-1598*, Brașov.
Recensământul din 1850 Transilvania, colecția “Studia Censualia Transsilvanică”, ed. a II-a, coord. Traian Rotariu, Maria Semeniuc, Mezei Elemer, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004.

Volume, reviste

Alt- Schaessburg, Istorie. Patrimoniul, nr. 2, Muzeul de Istorie, Sighișoara, 2009.
MARISIA, Studii și Materiale, Arheologie, Istorie, nr. XXV, Târgu-Mureș, 1996.
 Telegraful Român, an 125, nr. 11-12, Sibiu, 15 martie 1977.
 Mitropolia Ardealului, Sibiu, IX (1964), nr. 11-12,

Hărți, atlase

Descoperă Eco-România. Nr. 1-2. Hartă turistică – Tourist map, Sighișoara-Târnava Mare, Bogdan Florescu, scară 1: 50000.
Der ADAC Atlas, Deutschland Europa 1995/96, ADAC Verlag GmbH, München, 1994.

Lucrări speciale

Albu, Nicolaie, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1971.
 Andea Susana, Dr., *Instituțiile centrale și locale în Transilvania*, în “Istoria Românilor”, vol. V, Edit. Enciclopedică, București, 2003.
 Baltag Gheorghe, *Sighișoara înainte de Sighișoara*, Edit. Oscar Print, București, 2000.
 Baltag, Gheorghe, *Sighișoara, Schasburg, Segesvar*, Edit. Nemiro Napocae, Cluj-Napoca, 2004.
 Barițiu George, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu, 1889.
 Bianu Ion, Hodoș Nerva, *Bibliografia românească veche*, vol. I, 1508-1716, București.

- Bocșan, Nicolae, *Separarea ierarhică a bisericii ortodoxe române de biserica ortodoxă sârbă. 1864-1866*, în "Revista Istorică", București, 1996, nr. 3-4, p. 155-174.
- Boian, Ioan, Pr., *Istoricul Prptopopiatului Ortodox Român Sighișoara*, (manuscris), Sighișoara, 2000, Anexe.
- Boiu, Zaharia, pr., *Cronica bisericii din Sighișoara*, (manuscris), Sighișoara 1887.
- Busuioc Mihaela-Monica, *Dicționar de arhaisme*, Edit. Educațional, București, 2005.
- Crișan Ioan, Pr.Prof.Dr., *Beitrag zur Geschichte der Kirchlichen Union der Rumänen in Siebenbürgen unter Leopold I*, (Teză de Doctorat), Sibiu, 1882.
- David Prodan, *Răscoala lui Horia*, vol. I-II, București, 1979.
- Dăngulea Vichente Pr., *Monografia Parohiei Ortodoxe Române Daneș*, (manuscris), Daneș, 1994.
- D ragolea, Ioan, Pr., *Monografia bisericii ortodoxe române "Intrarea în Biserică" din Sighișoara*, (manuscris), Sighișoara, 1972.
- Dragomir Silviu, *Românii din Transilvania și unirea cu Biserica Romei*, Edit. Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, 1990.
- Drăgan, Gheorghe, *Protopopiatul Ortodox Român Sighișoara secolele XVIII-XIX*, (Teză de Master), Alba Iulia, 2005.
- Fabini Hermann, *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Hermannstadt-Heidelberg, vol. I, 1988, vol. II, 1999.
- Florea Lucian, Arhiep.Dr., *Ortodocșii din Brașov în luptă cu uniația în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în "GB", an. XCII, 1975, nr. 9-10, p. 1114-1123.
- Iorga N., *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ed. a II –a, vol. I-II, Editura Ministerului de Culte, București, 1928 și 1930.
- Iorga N., *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, București, 1901-1916 XIII.
- Istoria Românilor*, vol. IV, V, VI, Edit. Enciclopedică, București, 2001.
- Graef Johann Ernst, *Die Bevölkerung Schässburg*, in *Schässburg. Bild einer siebenbürgischen Stadt*, Rautenberg Verlag, 1998.
- Grama Ana, *Inventar de bunuri ale bisericilor românești ortodoxe din Transilvania. Protopopiatul Sighișoara 1854-1855*, MARISIA, XXV, Tîrgu-Mureș, 1996.
- Gyémánt Ladislau, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1790 și 1848*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- Gündisch G., *Deutsches Volkswerden in Siebenbürgen (1141-1849)*, Sibiu, 1944.
- Lupșa Ioan, Pr.Prof.Dr., *Biserica ortodoxă din Transilvania și unirea religioasă din veacul al XVIII-lea*, (Teză de Doctorat), Budapesta, 1904.
- Lupșa Ioan, Pr.Prof.Dr., *Istoria Bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918.
- Lupșa Ioan, Pr.Prof.Dr., *Istoria unirii românilor*, București, 1937.
- Lupșa Ștefan, Pr.Prof.Dr., *Știri și documente despre Biserica Ortodoxă Română din Ardeal după 1761*, culese din Arhiva Consiliului de Stat și a Cabinetului imperial din Viena, Sibiu, 1945.
- Lupșa Ioan, Pr.Prof.Dr., *Istoria unirii românilor*, București, 1937.
- Lupșa Ștefan, Pr.Prof.Dr., *Știri și documente despre Biserica Ortodoxă Română din Ardeal după 1761*, culese din Arhiva Consiliului de Stat și a Cabinetului imperial din Viena, Sibiu, 1945.
- Lupșa, Ștefan, *Vechea Mitropolie a Ardealului. Contribuții la istoria ei în secolele XV și XVI*, Sibiu, 1948.
- Horedt K., *Untersuchungen zur frühgeschichte Siebenbürgens*, București, nr.35.
- Maior Petru, *Istoria Bisericii românilor atât a celor dincoace cât și a celor dincolo de Dunăre*, Buda, 1813.
- Marton Laszló, *Harang*, Pallas-Academia Könyvkiadó, Miercurea Ciuc, 2001.
- Moldovan, Ilie, Pr., *Istoricul bisericii ortodoxe române Daneș*, Daneș, 1972.
- Nägler Thomas, *Așezarea sașilor în Transilvania*, Edit. Kriterion, București, 1981.
- Negruzzi, Constantin, *Scrierile lui Constantin Negruzzi*, Librăria Socec & Compania, București, 1872-1873.
- Metes Ștefan, Pr., *Românii din Țara Bârsei, a Făgărașului și Trei Scaune-Secuime și unirea cu Roma*, în "MA", an. VIII, 1963, nr. 1-3, p. 109-130.

- Morariu T., *Podișul Târnavelor. Caracterizare și raionare fizico-geografică*, în “*Studia Universitatis Babeș-Bolyai*” (Geologie), Cluj-Napoca, 1962.
- Nägler Thomas, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, 1981.
- Nicoară Toader, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800)*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 2001.
- Nussbächer Gernot, *Din cronici și hrisoave. Contribuții la istoria Transilvaniei*, București, 1987.
- Oprea, Ioan, Pamfil, Gabriela-Carmen, Radu, Rodica, Zăstroiu, Victoria, *Noul Dicționar Universal al limbii române*, ed. a II- a, Edit. Litera internațională, București, 2006
- Pascu Ștefan, *Voievodatul românesc al Albei*, în “*Magazin Istoric*”, XV, 1981, nr. 9.
- Pascu Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei*, I, Cluj, 1971.
- Păcățian, V., Teodor, *Cartea de Aur sau luptele politice naționale a românilor de sub coroana ungară*, 8 vol., Sibiu, 1904-1915.
- Păcurariu, Mircea, Pr. Prof. Dr. , *100 de ani de la reînființarea Mitropoliei Ardealului*, în Rev. “MA”, Sibiu, IX (1964), nr. 11-12, p. 814-840.
- Păcurariu Mircea, Pr.Dr., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Edit. Știința, Chișinău, 1993.
- Păcurariu Mircea, Pr. Prof. Dr., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, ed. a II-a, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.
- Petcu, Mercurie, Prof., Gavrilă, Gheorghe, prof., *Astra sighișoareană (1861-1950) și Horia Teculescu (1897-1950)*, Tipografia S.C. Steffi S.R.L., Sighișoara, 1999.
- Popea, Nicolae, *Vechea Mitropolie Ortodoxă a Transilvaniei. Suprimarea și restaurarea ei*, Sibiu, 1870.
- Porumb, Marius, *Dicționar de pictură veche Românească din Transilvania secolele XIII-XVIII*, Edit. Academiei Române, București, 1998.
- Pușcariu, Ilarion, *Mitropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania*, Sibiu, 1900.
- Schaser Angelika, *Reformele iozefine în Transilvania și urmările lor în viața socială*, Trad. Monica Vlaicu, Edit. Hora, Sibiu, 2000.
- Stăniloae Dumitru, Pr.Prof.Dr., *Uniatismul din Transilvania, încercare de dezmembrare a poporului roman*, București, 1937.
- Stoicovici, Aurel, Pr., *Monografia Bisericii ortodoxe Române din Sighișoara*, (manuscris), trad. Moldovan Nicolaie, Sighișoara, 1957.
- Sutschek Felix, *Statutele municipale ale sașilor din Transilvania*, Stuttgart, 1997.
- Ștefănescu Ștefan, Acad., *Economie și societate*, p. 57-157, în “*Istoria Românilor*”, vol. IV, București, 2001.
- Racotă Tului, *Prot. Ștefan Balaș*, în “*Telegraful Român*”, Sibiu, an. 125, nr. 11-12, 15 martie 1977.
- Racotă, Tului, *Momente culturale și literare transilvănene*, Edit. Litera, București, 1992.
- Retegan, Simion, *Transilvania în anii liberalismului habsburgic (1860-1867)*, în “*Istoria Românilor. Constituirea României Moderne (1821-1878)*”, vol. VII, tom. I, coord. Acad. Dan Berindei, (Academia Română. Secția Științe Istorice și Arheologice), București 2003.

CUPRINS

I. Cadrul geografico – istoric (până în sec. al XIII-lea)	p. 1
II. Organizarea bisericească ortodoxă din Sighișoara (sec. XIV-XVII).....	p. 5
III. Protopopiatul Ortodox din Sighișoara (sec. al XIX -lea).....	p. 9
IV. Istoricul Bisericii Ortodoxe din Cornești – Sighișoara (Măieriște).....	p. 14
V. Activitatea educațională și culturală a românilor din Sighișoara.....	p. 18

Concluzii.....	p. 20
Abrevieri și prescurtări.....	p. 21
Bibliografie	p. 22